

ליבה לתכניות הלימודים בהיסטוריה

במערכת החינוך הישראלית
בממלכתי, בממלכתי-דתי, ובמגזרים
הערבי והדרוזי.

פתח דבר

מדינת ישראל מתאפיינת בחברה רב תרבותית המתבטאת בהבדלי דת, לאום, חברה ותרבות. בגלל מציאות זו, יש ללימודי הליבה שני תפקידים חשובים:

1. להוות חוליה מקשרת בין כל אזרחי המדינה באמצעות יצירת תשתית היסטורית תרבותית וערכית משותפת.
2. יצירת מכנה משותף בסיסי, בתחומי הידע, הערכים והמיומנויות, תאפשר לבוגר מערכת החינוך שוויון הזדמנויות להשתלב כאזרח בחברה הישראלית ובעולם התרבותי.¹

מאפייני הליבה להוראת ההיסטוריה במערכת החינוך הישראלית

תכנית הליבה בלימודי ההיסטוריה תכלול: ידע, ערכים ומיומנויות ותהווה מכנה משותף לתוכניות הלימודים במגזרים השונים. הליבה תהווה מרכיב הכרחי בכתיבת תוכניות לימודים בהיסטוריה מכאן ואילך. תכנית הליבה אינה סותרת את עיקרון האוטונומיה של כל זרם במערכת החינוך. כל מגזר ידגיש וירחיב את לימודי ההיסטוריה בנושאים החשובים לזהותם של הלומדים במסגרת הנושאים הייחודיים של כל מגזר.

הערה: למסמך הליבה שלהלן יתווספו בהמשך שיקולי הדעת בבחירת הנושאים.

מטרות הליבה להוראת ההיסטוריה לכל המגזרים

- תיצור בסיס משותף של ידע, ערכים ומיומנויות תוך שמירה על הייחוד בדגשים ובמטרות ההוראה של כל אחד מהמגזרים.
 - תאפשר היכרות בסיסית של הלומדים עם התקופות בהיסטוריה האנושית שמתוכן צמחו הערכים ההומניסטיים והעקרונות הדמוקרטיים.
 - תזמן היכרות בסיסית עם נושאים היסטוריים שרלוונטיים למגזרים השונים ותיצור מחויבות וכבוד הדדי עימם.
 - תטפח מחויבות משותפת למדינת ישראל.
 - תטפח ותחזק את הזיקה לנושאי מורשת ותרבות של כל מגזר, ותתרום להכרה מקרוב את תרבותו ומורשתו של האחר או השונה.
 - תאפשר למידה מעמיקה המשלבת תכנים ומיומנויות הנדרשות במאה ה - 21.
 - תזמן מצבי למידה **משמעותית** בקרב הלומדים.
 - תאפשר למידה בהלימה לשעות ההוראה.
- לתכנית הליבה בהיסטוריה נבחר גרעין הכולל: מטרות בתחום הדעת, ערכים, מיומנויות למידה

¹ ראו: משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, האגף לחינוך יסודי, ירושלים, קווים לתוכניות ליבה בבית הספר היסודי: שיקולי דעת, רעיונות, הצעות, תשנ"ח

וחשיבה, המלצות לדרכי הוראה-למידה והערכה, עקרונות פדגוגיים ותכנים הנותנים מענה למטרות הליבה.

מטרות הליבה בתחום הדעת - היסטוריה

- הבנה כי המציאות בהווה מושפעת מאירועים ותהליכים שהתרחשו בעבר ושפעולות הנעשות בהווה יש בהן להשפיע על עיצוב העתיד.
- הבנה כי בצד תרומתם הייחודית של עמים וחברות במהלך ההיסטוריה. קיימת גם השפעת גומלין ביניהם.
- הכרת אירועים, אישים ותהליכים מכוננים בהיסטוריה האנושית בתולדות ישראל (בארץ ובתפוצות) הערבים והאסלאם, הדרוזים והעמים.
- הכרת מושגי יסוד מתחום הדעת של ההיסטוריה ורכישת היכולת להשתמש במושגים אלה.
- הבנה כי כל נושא, אירוע או תהליך נצפה ונדון על ידי ההיסטוריונים החוקרים ובידי בני תקופות שונות מתוך נקודות ראות שונות הנקבעות לפי השקפת עולמם. הכרת מגוון המקורות מהם נשאב המידע ההיסטורי.

ליבת מיומנויות

- התמצאות בציר הזמן.
- מידענות היסטורית – חיפוש מקורות מודפסים ומקוונים; מיון והערכה של מקורות מידע.
- חשיבה עצמאית, סקרנות אינטלקטואלית לתמורות ולחידושים ולהשלכותיהם האפשריות.
- ניתוח מקורות שונים ללימוד ההיסטוריה: מקורות כתובים, חזותיים: מפות, דיאגרמות, טבלאות ונתונים סטטיסטיים.
- הערכת המידע ההיסטורי שנאסף (רלוונטיות, אמינות, תקיפות ועדכנות).
- פיתוח אסטרטגיות חשיבה בהיסטוריה: זיהוי רכיבים וקשרים, השוואה, הסקת מסקנות, בניית טיעון, יישום, מיזוג מידע, קריאה ביקורתית וגיבוש עמדה מנומקת.
- פיתוח מיומנויות של חקר המזמנות מצבי למידה משמעותיים אצל הלומד
- עבודה בצוות והשתתפות פעילה בדיון ההיסטורי.

ליבת הערכים

- טיפוח הבנה, סובלנות וכבוד כלפי עמדות, השקפות, רגשות, מסורות ודרכי חיים של פרטים שונים, מיעוטים ועמים אחרים.
- טיפוח הערכה ושיפוט אובייקטיביים כלפי אנשים על פי מעשיהם וכישוריהם (ולא על פי השתייכותם הקבוצתית העדתית המעמדית והדתית).
- טיפוח מעורבות ומחויבות למדינת ישראל.
- טיפוח זהותם הייחודית והשיוכית של התלמידים (דתית, לאומית וחברתית)
- טיפוח יכולת ההבחנה בין ניתוח אירוע או תהליך והבנתם, לבין שיפוטם מבחינה מוסרית.

דרכי הוראה למידה

- **שיג ושיח** - דיבייט (בעברית - מַעֲמָת). מעודד הקשבה, חשיבה סדורה, התמודדות אמיתית עם טיעונים נגדיים, קבלת עמדות שונות ושימוש מושכל בשפה.
- **למידת עמיתים** - כלי בעל עוצמה רבה וגוונים רבים, המעניק תחושת נראות, חווית הצלחה ומשמעות. בלמידת עמיתים כל חבר בקבוצה הוא לומד, חוקר, משתתף ומלמד גם יחד, ומכאן שהוא מצויד בכבוד ובאכפתיות כלפי זולתו בקבוצה. דוגמא מובהקת וטובה לכך הוא הכלי של לימוד בחברותא.
- **פדגוגיה דיגיטאלית**² – הפדגוגיה הדיגיטלית נובעת מהמפגש בין התהליכים בעולם החינוך והתהליכים בעולם הטכנולוגי, מפגש היוצר הזדמנויות חדשות בסביבה הלימודית. הפדגוגיה הדיגיטאלית מאפשרת חשיפה של הלומדים לרעיונות קונסטרקטיביסטיים וללמידה התנסותית, מזמנת עבודה אוטונומית, גישה ללמידה במרחבים מגוונים, יצירתיות, ענין ושיפור הקשב ולימוד מותאם לכל תלמיד בהתאם לעניין שלו ולרמתו. היא מאפשרת לפנות זמן בכיתה ללמידה מעמיקה, לדיונים ולמרחב הקשבה אחר.
- **למידה באמצעות תהליכי חקר / עבודת חקר / למידת חקר / למידה מבוססת פרויקטים** – תהליכי החקר נתמכים בהנעה פנימית, מעודדים הרחבת תחומי דעת, עצמאות בחיפוש מידע וחיבורו לתוצר כתוב או חזותי, יצירתיות וביטחון עצמי בעמידה בפני קהל והם מספקים חווית הנאה והצלחה ובעיקר תורמים ללמידה משמעותית ועמוקה הן של תכנים והן של מיומנויות.
- **למידה בינתחומית** - לצד ההקפדה על עקרונות תחום הדעת ההיסטורי, אפשר ורצוי לייצר תמונה מורכבת יותר של העולם ושל המציאות. הליך כזה מקדם למידה משמעותית ורלוונטית.
- **שילוב אמנות** - לאמנות מקום מרכזי ככלי לביטוי ולהבעת האופנים השונים שבהם אדם חווה את העולם ומשום כך האמנות מאפשרת הבנה מעמיקה של התופעות והתהליכים ההיסטוריים הנלמדים. בנוסף האמנות משקפת את רוח התקופה וככזו מאפשרת למידה מעמיקה וחוויתית של תקופה היסטורית.
- **הבלטה של ערכים בתחומי הדעת** – תחום הדעת של ההיסטוריה מזמן עיסוק בחינוך ערכי באמצעות חילוץ והבלטה שלהם, המאפשר הגעה לדיון עמוק שגבולותיו רחבים הרבה יותר מאלה של הידע העיוני של תחום הדעת.
- **מרחבים חוץ-כיתתיים** - חשיפת התלמיד להוראה חוץ כיתתית (מוזיאונים וסיורים) תרחיב את דעתו של התלמיד ותאפשר ויסות רגשי, הפעלת הגוף והקשבה. מומלץ ליצור שילובים בין התנסויות חוץ-כיתתיות דרך סל תרבות ושליח, וללמד בהיסטוריה.
- **רלבנטיות-עיסוק** בשאלות הגדולות של החיים שמזמנים לימודי ההיסטוריה.

² ראו הגדרה חנן יניב (2011). **לב"ה: למידה בסביבה הרפתקנית**. מגזין אאוריקה. אוחר בתאריך 22 יולי 2013 מתוך <http://www.matar.ac.il/eureka/newspaper32/docs/03.pdf>

- **שעה פרטנית** - זהו כלי מרכזי ביישום, בספקו מסגרת למורה ולתלמיד שאליה ניתן לצקת תוכן פדגוגי איכותי ורלוונטי לתלמיד מתחום הדעת של ההיסטוריה caring, לשלב למידה דיגיטאלית, להעמיק את הכרת התלמיד ולהתאים לו אופני הוראה כפי צרכיו.

ליבת התכנים

התכנים נוגעים למעגלים השונים של עולמו התרבותי של הבוגר בכל אחד מהמגזרים, ממעגלים קרובים של זהותו האישית עד למעגלים הרחבים יותר- העם, המדינה, האזור והעולם הרחב המעצבים את חייו. על פי עקרון זה יופיעו ההיסטוריה של העם היהודי וגם של העולם הערבי והדרוזי. נושאי השואה, תולדות התנועה הציונית והישגיה ותולדות מדינת ישראל הם נושאי ליבה שיש ללמדם באופן מעמיק ומשמעותי (להבדיל מהאופן בו נלמד נושא תולדות המזרח הרחוק)

לתשומת לבכם:

- מכסת השעות המצוינת במסמך לגבי הנושאים השונים נותנת כיוון ומהווה קנה מדה להיקף המתאים של לימוד הנושא ונתונה להתאמה מגזרית.
- ניתן לשלב את הנושאים הנכללים במסמך הליבה שלפניכם במקומות שונים בתוכנית הלימודים על פי שיקול דעתה של וועדת המקצוע בכל מגזר.
- מסמך הליבה יהווה מכאן ואילך מרכיב מרכזי בשיקולי הדעת בפיתוח תוכניות הלימודים בהיסטוריה.

נושאי הלימוד בתכנית ליבה להוראת היסטוריה

הקצאת שעות מינימלית ללימודי הליבה: 90 שעות.

נושאי הלימוד	מוקדים לדין	נושאי משנה	הקצאת השעות המינימלית
תולדות העם היהודי	- ייחודה של ההיסטוריה היהודית לאורך התקופות השונות. - אירועים, תהליכים מרכזיים, זרמים ויצירה בעולם היהודי. - היהודים כמיעוט בארצות הנצרות והאסלאם. - גיבוש אורח חיים וזהות יהודית, לשמירת הייחוד הדתי והתרבותי.	• המפגש בין ההלניזם והיהדות רומא ויהודה • קהילות יהודיות וסביבתן באירופה ובארצות האסלאם, -בעת העתיקה, בימי הביניים, ובעת החדשה • התנועה הלאומית היהודית (הציונות).	10 שעות
השואה	- האסון היהודי והאסון האנושי	• האידיאולוגיה הנאצית, עליית הנאצים לשלטון, התבססות המשטר הנאצי ויחסו ליהודים, יהודי פולין והגטואיזציה • שלבים ב'פתרון הסופי', יחס האוכלוסייה בארצות הכבושות לגורל היהודים • דרכי הלחימה של היהודים • דילמות ודרכי התמודדות של ההנהגה היהודית לזרמיה והיודנרטים	30
הקמת מדינת ישראל ותולדותיה	הכרת המדינה בה אנו חיים והרקע לצמיחתה	• היישוב היהודי לגונויו בא"י בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 • מדינה בדרך: - התפתחות הבית הלאומי היהודי, היישוב היהודי בא"י -1945 - 1947, מאבק היישוב לגונויו, עברת שאלת א"י לאו"ם • הקמת מדינת ישראל: ההכרזה על הקמת המדינה מלחמת העצמאות, מימוש הריבונות ועיצוב הריבונות	10 שעות

נושאי הלימוד	מוקדים לדיון	נושאי משנה	הקצאת השעות המינימלית
		- העליות הגדולות בשנות החמישים והשישים - החברה בישראל- המעבר מתפיסת כור ההיתוך לתפיסת הרב תרבותיות - תפיסת הביטחון של ישראל בשנות החמישים, מלחמות ישראל - יחסי מדינת ישראל והעולם הערבי, - העליות לישראל בשלושים השנים האחרונות של המאה ה-20	
ערבים ואסלאם	דת תרבות ומדינה	- הערבים לפני הופעת האסלאם - האסלאם בתקופת הנביא מוחמד - ארבעת הח'לפים הראשונים – מדינת הח'ליפות – עד 661 לספה"נ - המדינות המוסלמיות של ימי הבינים - נושאים נבחרים בהיסטוריה העות'מאנית 1517-1918	5 שעות
העולם הערבי במאות ה-19 - 20	מצב פוליטי דתי ותרבותי	- המזרח התיכון במאה ה-19 ועד סוף מלחמת העולם הראשונה והסדרי השלום שנקבעו לאחריה - לאומיות ערבית, מפת המזרח התיכון ויצירת מדינות הלאום - הערבים הארץ ישראליים והמזרח התיכון מהצהרת בלפור ועד כינון מדינת ישראל 1917-1949. - יחסי יהודים ערבים בתקופת המנדט. - עליית הלאומיות בעולם הערבי בעת החדשה והיווצרות המדינות הערביות. - המזרח התיכון בן זמננו מסיומה של מלחמת העולם השנייה ועד סיומה של המלחמה הקרה 1945-1991	7 שעות

נושאי הלימוד	מוקדים לדין	נושאי משנה	הקצאת השעות המינימלית
		הערבים הפלסטינים והלאומיות הפלסטינית.	
הדרוזים	ייחודם של הדרוזים בעולם הערבי ובמדינת ישראל	- הפאטמים-צמיחת דת הייחוד - תקופת הח'ליפה אלחאכם באמראללה - הישגי התרבות בתקופת הפאטמים - הדרוזים בתקופת המענים: - פח'ר אלדין אלמעני הראשון 1544-1516 - אל אמיר פח'ר-אלדין השני 1635-1590 - הדרוזים בעת החדשה - תקופת השאהבים - הדרוזים בסוריה - השתלבות הדרוזים בחיים הפוליטיים בלבנון: כמאל ג'נבלאט ומג'יד ארסלאן - הדרוזים בישראל- בתקופת המנדט הבריטי בארץ. - השתלבות הדרוזים במדינת ישראל	5 ש
העולם העתיק	ערש התרבות האנושית	- הסהר הפורה - יוון - הפוליס ומוסדותיה - הדת והמיתולוגיה היוונית - החברה הספרטנית ו החברה האתונאית - היסודות האידיאולוגיים של הדמוקרטיה האתונאית - רומא - משטר, חברה, דת ותרבות באימפריה הרומית.	3 שעות

נושאי הלימוד	מוקדים לדין	נושאי משנה	הקצאת השעות המינימלית
אירופה בימי הביניים	חברה כלכלה ודת	- המשטר הפיאודלי - יחסי כנסייה ושלטון - העיר ומוסדותיה בימי הביניים.	3 שעות
הרנסנס	תקופה של קונפליקט ושינוי הכרת העולם הקלאסי	- המצאות חידושים ותגליות - הרנסנס וההומניזם - אומנות הרנסנס - אנשי הרנסנס – כגון : ליאונרדו דה וינצ'י	2 שעות
המהפכות באירופה ובאמריקה: מאות 18 - 19	המהפכות הגדולות שעיצבו את פניו של העולם בן ימינו.	- המהפכה האמריקאית והמהפכה הצרפתית כפורצות דרך ליישום רעיונות הנאורות והכרה בזכויות האדם והאזרח. - המיכון והתיעוש החל מהמאה ה-18 השינויים המרכזיים בחברה ובמדינה בעקבות התיעוש - אמפריאליזם וקולוניאליזם.	3 שעות
עולם המאה ה-20	בין קדמה לאימה	- ליברליזם (פוליטי וחברתי-כלכלי) - הלאומיות-זכותם של עמים להגדרה עצמית דגמי לאומיות שונים. - הסוציאליזם-התפתחות המאבק למען שוויון כלכלי - וצדק חברתי כעיקרון פוליטי והתמודדות עם התופעות השליליות של התיעוש. - מלחמת העולם הראשונה: - גורמי המלחמה - שלבים עיקריים במלחמה - מעורבות ארה"ב, 14 הנקודות של ווילסון - תוצאות המלחמה: חוזה ורסאי, הקמת חבר הלאומים	8 שעות

נושאי הלימוד	מוקדים לדין	נושאי משנה	הקצאת השעות המינימלית
		• מאפייני משטרים טוטליטריים. - הקומוניזם: האידיאולוגיה הקומוניסטית - הפשיזם - הנאציזם • המשבר הכלכלי 1929 • מלחמת העולם השנייה ומהלכיה העיקריים	
המזרח הרחוק	הכרת העולם הלא אירופי המשפיע על החיים העולמיים בתחומי תרבות משטר וחברה	• הקולוניאליזם האירופאי במזרח הרחוק (ט') - משטר, כלכלה חברה ומדיניות ביפן בשנות ה-20 וה-30 - יפן במלחמת העולם השנייה - המהפכה הקומוניסטית בסין ובניית המשטר הסיני בשנות ה-50 וה-60	4 שעות